

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-34](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-34)

УДК 338.1

Алла МЕЙШ

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6836-6904>

e-mail: allameish@ukr.net

Віктор ШПИЛЬОВИЙ

ПВНЗ “Європейський університет” Черкаська філія

<https://orcid.org/0000-0002-6071-9522>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: ВІД КЛАСИЧНОГО ПОКРАЩЕННЯ БІЗНЕС-КЛІМАТУ ДО ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

У дослідженні розкрито актуальність проблеми спаду ділової активності населення в умовах повномасштабної війни, що закономірно, а також обґрунтування дієвих та ефективних засобів державної політики відновлення стимулів до ведення бізнесу. Метою статті є ідентифікація нових викликів державної політики розвитку підприємництва в умовах війни, узагальнення існуючих та розробка нових інструментів і засобів державної політики стимулювання розвитку підприємництва в системі функціонування та розвитку національної економіки. Констатовано, що розвиток підприємництва у значній мірі обумовлюється сприятливим для цього бізнес-кліматом. Своєю чергою, його базисними характеристиками слугують відсутність або принаймні низький природний рівень трансакційних витрат ведення бізнесу, прозорість інформації та конкуренції, належний рівень захисту права приватної власності. Зроблено висновок, що подальше покращення бізнес-середовища України потребує реалізації комплексу організаційних та економічних інструментів, орієнтованих на покращення доступності малих і середніх суб'єктів підприємництва до ринків, захист і доступність прав діяльності, залучення господарських ресурсів, розвиток ринкової та бізнес-інфраструктури, захист інформації, залучення управлінських технологій, впровадження інвестицій та інновацій. Виявлено найбільш критичні проблемні аспекти (виклики) вітчизняного бізнесу в умовах війни, причому з урахуванням галузевої специфіки. Встановлено, що держава у своїй політиці стимулювання розвитку підприємства в умовах війни повинна враховувати такі аспекти, як страхування, збереження матеріально-технічної та техніко-технологічної бази підприємств, допомога в залученні дешевих довгострокових кредитів у відбудову, збереження та модернізацію виробничих потужностей, покращення системи забезпеченості підприємств обіговим капіталом, збереження людського та зокрема трудового і інтелектуально-кадрового капіталу вітчизняних суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: наслідки війни, дестабілізація бізнесу, бізнес-середовище, виклики ведення бізнесу, розвиток підприємництва, державна політика.

Alla MEISH

Khmelnytskyi National University

Viktor SHPYLOVYI

Higher Educational Institution «European University» Cherkasy branch

STATE POLICY OF PROMOTING ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE: FROM THE CLASSICAL IMPROVEMENT OF THE BUSINESS CLIMATE TO OVERCOMING THE CHALLENGES OF WAR

The purpose of the study is to identify new challenges of the state policy of entrepreneurship development in war conditions, generalization of existing and development of new tools and means of the state policy of stimulating the development of entrepreneurship in the system of functioning and development of the national economy.

The study revealed the relevance of the problem of the decline in business activity of the population in the conditions of a full-scale war, which is natural, as well as the justification of effective and efficient means of the state policy of restoring incentives to conduct business.

It was established that the development of entrepreneurship is largely determined by a favorable business climate. In turn, its basic characteristics are the absence or at least a low natural level of transaction costs of doing business, transparency of information and competition, and an adequate level of protection of private property rights. It was concluded that the further improvement of the business environment of Ukraine requires the implementation of a complex of organizational and economic tools aimed at improving the accessibility of small and medium-sized business entities to markets, protection and accessibility of activity rights, attraction of economic resources, development of market and business infrastructure, protection information, involvement of management technologies, implementation of investments and innovations. The most critical problematic aspects (challenges) of domestic business in the conditions of war have been identified, taking into account the specifics of the industry. It was established that the state in its policy of stimulating the development of enterprises in wartime should take into account such aspects as insurance, preservation of the material, technical and technological base of enterprises, assistance in attracting cheap long-term loans for the reconstruction, preservation and modernization of production facilities, improvement of the security system enterprises with working capital, preservation of human and, in particular, labor and intellectual capital of domestic business entities.

The scientific novelty and applied value of the research results lies in the improvement of the methodological and applied principles of the formation of a system of tools for improving the entrepreneurial climate both in standard conditions and in a critically complicated environment during a full-scale war.

Keywords: consequences of war, destabilization of business, business environment, challenges of doing business, development of entrepreneurship, state policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Проблематика державної політики стимулювання розвитку підприємництва, особливо малого і середнього, завжди була і буде актуальною, адже успіхи в цій сфері прямим чином корелюють зі демократизацією суспільства, формуванням та утвердженням середнього класу, підвищенням рівня якості життя населення, зміцненням здорової конкуренції, забезпеченням місцевого соціально-економічного поступу та розвитком національної економіки на загал.

Відносно України, то сектор малого і середнього бізнесу ще далеко не сформувався і не зміцнів, не сформував належних конкурентних позицій, які дозволили б стверджувати про вирішеність цієї проблеми для органів державної влади і управління від центрального до місцевого рівня. Таким чином, існує гостра актуальність подальших досліджень в сфері удосконалення теоретико-методичних і прикладних засад державної політики стимулювання розвитку підприємництва в Україні.

Однак в умовах повномасштабної війни ця проблематика набрала нових барв і загострилася в рази. Війна спричинили нові гострі виклики функціонування та розвитку бізнесу в Україні, як от – звуження ринків та зменшення купівельної спроможності населення, дестабілізація ринків, у т. ч. ринку праці й зайнятості населення, зростання цін на енергоресурси та обмеженість їх постачання, фізичні руйнування підприємств та ринкової інфраструктури внаслідок обстрілів, зовнішні і внутрішні міграції населення і т. п.

За такої ситуації зросла актуальність як формування засад державної політики подальшого вдосконалення бізнес-середовища в Україні, так і впровадження ефективних інструментів стимулювання збереження й розвитку бізнесу в складних соціально-економічних умовах і середовищі війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема державної політики сприяння розвитку підприємництва далеко не нова і досліджується у науковому середовищі практично постійно й безперервно. Загально методичні положення та аспекти державного регулювання розвитку бізнесу достатньо комплексно розкриті у публікаціях таких науковців, як З. Варналій [1, с.50-59] Т. Васильців, Р. Лупак [2, с.49-59], В. Бойко, В. Крупа [3, с.3-10] та інші.

Розуміючи, що банального формування сприятливого інституційного та правового забезпечення підприємницької діяльності недостатньо та для якнайширшої активізації підприємницької діяльності населення необхідно сформувати відповідне бізнес-середовище, у багатьох сучасних публікаціях з питань державної політики розвитку підприємництва основна увага фокусується навколо такого аспекту, як вдосконалення середовища ведення бізнесу. Це праці таких авторів, як М. Куницька-Іляш [5, с.8-15], О. Янковий [7, с.15-25], Т. Фролова [10] та інші.

Разом з війною (спочатку з 2014 року) в економічний обіг увійшли й публікації, де вітчизняні дослідники ідентифікують головні виклики і загрози, а також труднощі, з якими стикнулися вітчизняні суб'єкти господарювання в умовах повномасштабної війни (вже з 2022 року). Така проблематика стала предметом наукового дискурсу у публікаціях Р. Лупака [4, с.136-142], О. Мандрик [6, с.128-133], Д. Панасенко [8, с.19-24], П. Родіонов [9, с.64-68] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Однак, як попри наявність великої чисельності наукових публікацій і результатів досліджень, що стосуються питань вдосконалення державної політики стимулювання розвитку підприємництва, так і нових праць в частині ідентифікації проблематики підтримки, становлення та навіть розвитку бізнесу в умовах війни, все ще існує гостра потреба в подальшому дослідженні і вирішенні науково-прикладної проблеми ефективізації державної політики стимулювання розвитку підприємництва в Україні.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація нових викликів державної політики розвитку підприємництва в умовах війни, узагальнення існуючих та розробка нових інструментів і засобів державної політики стимулювання розвитку підприємництва в системі функціонування та розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу

Останнім часом в економічних дослідженнях все більше приділяється уваги проблемі розвитку підприємницької діяльності, що зрозуміло з огляду на складність і системність цієї проблеми, її істотний вплив на базові характеристики розвитку національної економіки та суспільства. Як теоретично доведено науковцями, стан розвитку підприємництва визначає певна сукупність структурно-функціональних характеристик, зокрема – макроекономічної, фінансово-інвестиційної, виробничої, науково-технологічної, зовнішньоекономічної, енергетичної, екологічної. Відтак, створення умов підприємницької діяльності, сприятливих за більшістю з вказаних напрямів дозволяє зменшити витрати (у т.ч. таких, що носять трансакційний характер) суб'єктів підприємництва, а також підвищити мотивацію до підприємницької діяльності, що актуалізує потребу в дотриманні принципу масштабування підприємництва в Україні.

Важливим з огляду на потребу у зниженні витратомісткості господарювання вітчизняних суб'єктів сектора МСП є й дотримання принципу відкритості інформації. Вищий рівень відкритості інформації дозволяє створити рівні умови при доступі представників бізнесу до господарських ресурсів та прав діяльності, а також посилює факторні конкурентні переваги вітчизняних суб'єктів господарювання. Тому важливо, щоб цей принцип також дотримувався представниками влади при прийнятті стратегічних чи тактичних рішень в аналізованій сфері.

Іншою системною перешкодою покращення внутрішніх та зовнішніх факторних умов підприємницького середовища в Україні є недостатня ефективність управління, причому на всіх рівнях її системної ієрархії. Так, більшість підприємців на регіональному та місцевому рівнях вважають якість роботи органів влади щодо регулювання та управління розвитком підприємництва та економіки загалом вкрай низькою, кореляцію зв'язку між рішеннями органів влади та результатами розвитку окремих підприємств чи економіки – практично відсутньою, а позитивні аспекти соціально-економічного зростання – швидше наслідками об'єктивно існуючих обставин, а не суб'єктивних рішень чиновників.

Малоефективною залишається в нашій державі й діяльність асоціативних підприємницьких організацій, у тому числі через брак можливостей та слабкі управлінські навички їх адміністративного персоналу. З огляду на істотну частку збиткових суб'єктів господарювання (понад третину у всіх видах економічної діяльності) існує потреба у підвищенні професійно-кваліфікаційного рівня адміністративного персоналу значної частки вітчизняних підприємств, особливо сектора МСП, що дозволить зменшити їх транзакційні управлінські витрати.

Це передусім потребує визначення механізмів заохочення переходу підприємств цього сектора економіки на міжнародні стандарти якості, чого можна досягнути, забезпечивши організаційну підтримку чи, що ще краще, – фінансування за рахунок коштів регіональних та місцевих бюджетів навчання керівників вітчизняних малих і середніх підприємств, а також послуг експертів з впровадження міжнародних систем якості управління з обов'язковою практикою моніторингу імплементації на малих і середніх підприємствах систем управління якістю та отримання ними відповідних сертифікатів якості міжнародного взірця.

Своєю чергою підвищення якості управління розвитком підприємницького сектора стосується й утворення при регіональних та місцевих органах державного управління комітетів конкурентоспроможності підприємництва з такими завданнями: допомога у формуванні коопераційних та конкурентних відносин між підприємствами; сприяння при виході на ринки; надання консалтингової допомоги; забезпечення інформаційної підтримки та довідкових послуг при проведенні маркетингових досліджень зовнішніх ринків; пошук франчайзерів; допомога в популяризації продукції (послуг).

Масштабність зазначеного доводить до висновку про важливість дотримання принципу підвищення якості управління на всіх рівнях системної ієрархії в межах державної політики мінімізації транзакційних витрат малого і середнього підприємництва в Україні.

Разом з тим, широке поле та значні масштаби проблеми, велика кількість як об'єктивних, так і суб'єктивних, внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, велика кількість джерел походження ризиків та обумовлена всім зазначеним складність вирішення аналізованої проблеми потребує врахування при розробці і реалізації державних рішень принципу комплексності та системності політики мінімізації транзакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності. Йдеться передусім про те, що державна політика в цій сфері має бути добре продуманою, плановою та реалізовуватися відповідно до наперед визначеної послідовності, системно за усіма джерелами походження та видами транзакційних витрат.

Отже, в сукупності елементи організаційно-економічного механізму державної політики стимулювання розвитку підприємництва в Україні мають бути підібрані таким чином, щоб в сукупності з інституціональним базисом забезпечити досягнення мети у цій сфері – усунення чи мінімізації транзакційних витрат.

Доцільно зазначити, що окремим аспектом проблеми тут є й розподіл функцій та завдань між центральними, регіональними і місцевими органами державного управління. Щодо цього, то, на наш погляд, очевидно є вагомість негативних соціально-економічних наслідків аналізованої проблеми, що вимагає істотного посилення уваги центральних органів влади до покращення економіко-правового середовища підприємницької діяльності в нашій державі, для чого Офісу Президента України варто ініціювати перед Кабінетом Міністрів України необхідність активізації діяльності в цьому напрямі. Зокрема, вважаємо, що головними функціями центральних органів влади мають стати:

1) удосконалення та посилення програмно-нормативного регламентування політики мінімізації транзакційних витрат вітчизняного сектора малих і середніх підприємств, у тому числі через включення необхідних положень та заходів до національної і регіональних програм підтримки підприємництва;

2) збільшення мотивації регіональної та місцевої влади відносно реалізації політики мінімізації транзакційних витрат підприємницького сектора, що об'єктивно потребує збільшення фінансових можливостей на місцях для організаційно-економічної підтримки заходів з покращення підприємницького середовища.

Водночас, на регіональному та місцевому рівнях, представники влади яких більш обізнані з регіональними та місцевими особливостями розвитку підприємництва і його інституціональної підтримки,

важливими видаються заходи з удосконалення регуляторної політики, усунення відносин представників влади з афільованими структурами, корупції, підвищення прозорості владних рішень, забезпечення рівності доступу всіх економічних агентів до ресурсів і ринків, формування системи „прозорих” відносин бізнесу та адміністративних органів влади, пришвидшення проходження підприємствами дозвільних і погоджувальних процедур, посилення економічної безпеки підприємництва, розвитку мережі інституцій фінансово-кредитного сприяння бізнесу, кооперації суб’єктів малого та середнього бізнесу, підвищення рівня якості управлінської діяльності органів місцевої влади (зокрема щодо забезпечення більш керованого розвитку підприємницького сектора та ефективності господарювання малих і середніх підприємств).

Більше того, в умовах системних транзакційних витрат та критичного погіршення мотивації до підприємницької діяльності на пост трансформаційному етапі розвитку економіки України (через економічний, соціальний та навіть психологічний характер) реалізація окремих розрізаних заходів не зможе критично змінити ситуацію в аналізованій сфері чи носитиме лише локальний короткостроковий характер.

Відтак, державна політика управління розвитком підприємницького сектора має мати ширший характер із використанням не лише інституційних, а й економічних та організаційних засобів, спрямовуватися на подолання перешкод і негативних аспектів (характеристик) сформованого підприємницького середовища. Пріоритетні засоби державної політики та її організаційно-економічного механізму представимо у табл. 1.

Таблиця 1

Засоби державної політики покращення бізнес-клімату в Україні (авторська розробка)

Сфери регулювання	Засоби політики	
	Економічні	Організаційні
Доступ до ринків	створення стимулів (фінансових, кредитних, пільгового оподаткування) для розвитку ринкових інституцій та організацій громадянського суспільства; демонополізація ринків і доступу до ресурсів, прав діяльності; запровадження економічних стимулів розвитку інфраструктури захисту права власності та економічної безпеки; формування платоспроможного попиту населення на місцевому рівні	активізація управлінських функцій органів влади з покращення підприємницького середовища; підвищення рівня прозорості діяльності владних структур; ліквідація проявів корупції чиновників; виявлення та припинення співпраці представників влади з афільованими структурами
Захист і доступність прав діяльності	розробка та реалізація механізму мотивації оплати праці персоналу дозвільних офісів та погоджувальних служб залежно від результатів їх роботи стосовно обслуговування сектора МСП; удосконалення оподаткування місцевими податками та зборами; покращення регуляторної політики	посилення контролю за посадовими особами дозвільних органів та погоджувальних служб; покращення організації роботи дозвільних офісів та погоджувальних служб; популяризація позитивних практик проходження суб’єктами МСП дозвільних процедур
Залучення господарських ресурсів	створення для підприємств сектора МСП муніципальних бізнес-інкубаторів та техніко-технологічних парків; запровадження відповідальності посадових осіб владних структур за порушення умов надання в користування господарських ресурсів	покращення процедур поінформування підприємницького середовища про терміни і умови доступу до господарських ресурсів; створення та забезпечення компетенцій дорадчо-координаційних рад з проблем доступу суб’єктів підприємництва до господарських ресурсів
Розвиток ринкової інфраструктури	запровадження економічних стимулів для добросовісних суб’єктів конкуренції; фінансування діяльності найбільш важливих інституцій інфраструктури підприємницької діяльності	посилення боротьби з тінювим та контрафактним секторами ринку; покращення процедури моніторингу рівня конкуренції на ринках та удосконалення механізму їх демонополізації
Наявність та захищеність інформації	використання фінансово-економічних стимулів розвитку інформаційно-аналітичних агенцій	організація ширшої співпраці владних структур та ЗМІ, інформаційно-аналітичних підприємств та організацій
Управлінські технології	замовлення органами влади послуг аудиту систем управління; фінансово-кредитне сприяння суб’єктам підприємництва щодо доступу до міжнародних систем управління якістю	організація роботи з популяризації практики впровадження на вітчизняних підприємствах сектора МСП програм якості управління
Інвестиції та інновації	сприяння зниженню рівня енерго- та ресурсомісткості виробництва, популяризації продукції підприємств сектора МСП та підвищення інвестиційної активності, покращенню якості продукції (послуг) та ефективності управління на малих і середніх підприємствах; надання фінансово-кредитного сприяння реалізації інноваційних проектів малих підприємств	організація розвитку підприємницьких та управлінських навиків населення, тестування якості ведення бізнесу, посилення поінформованості населення про перспективні види підприємницької діяльності та ринкові ніші

Зрозуміло, що більшість як економічних, так і організаційних заходів потребує істотних обсягів фінансування, які на регіональному та місцевому рівнях в Україні є значно обмеженими. Разом з тим, закономірно стверджувати, що відшукати ці ресурси можливо. Для цього необхідна політична воля

чиновників та більш раціональне використання бюджетних коштів. Передусім важливо, щоб представники регіональної та місцевої влади усвідомили вищий рівень важливості (для соціально-економічного розвитку території) проблеми створення сприятливого економіко-правового, організаційного та психологічного середовища підприємницької діяльності, а, відтак, інвестування в розвиток, на протигагу витратам на споживання. Це забезпечило б оптимізацію переліку та структури, а також обсягів фінансування регіональних і місцевих програм соціально-економічного та культурного розвитку, пошуку альтернативних джерел фінансування заходів, утворення фондів фінансово-кредитного сприяння розвитку підприємництва та його інфраструктури. Останнє особливо важливе з огляду на наявність позитивної практики функціонування в окремих регіонах України (Івано-Франківська, Харківська, Запорізька, Київська, Луганська області) змішаних (за формою власності – державної, комунальної, приватної) інституцій фінансово-кредитної підтримки підприємницьких структур, причому їх перевагою є не лише реалізація зазначеної мети діяльності, а й акумуляція та капіталізація фінансових ресурсів. Тобто за умови ефективного використання тих, нехай незначних, фінансових ресурсів, що виділяються з регіонального та місцевих бюджетів фонди підтримки підприємництва в окремих регіонах України на сьогодні накопичили обсяги робочого оборотного капіталу, співставні територіям окремих економічно розвинених держав, а також досить швидко розвивають мережу інституцій фінансово-кредитного сприяння малому підприємству на субрегіональному рівні.

Більше того, раціональний науково обґрунтований підхід до вирішення проблеми пошуку джерел фінансування заходів в межах політики мінімізації трансакційних витрат суб'єктів підприємництва має, на нашу думку, опиратися на принципи адекватності та солідарності фінансової підтримки підприємницьким середовищем та владою. Йдеться про певний визначений відсоток від податкових поступлень суб'єктів малого і середнього підприємництва до регіонального та місцевих бюджетів. Така практика успішно використовується в багатьох державах світу, у тому числі в США.

Важливим з огляду на поповнення регіонального та місцевих бюджетів, а, відтак, й покращення їх фінансових можливостей є збільшення обсягів господарської діяльності малих підприємств. Отже, тут простежується й взаємообумовленість витрат на створення сприятливого бізнес-середовища (з низьким рівнем трансакційних витрат) та розвитку малого і середнього підприємництва, адже це потребує удосконалення системи підготовки та перепідготовки кадрів, надання фінансової і організаційної підтримки асоціативним підприємницьким організаціям, що реалізують просвітницькі заходи, формування у суспільстві мотивації до інвестицій в підприємництво, надання податкового сприяння окремим категоріям малих підприємств, які здійснюють діяльність в районних центрах та малих містах.

Не потрібно забувати й про те, що для забезпечення високої ефективності використання обмежених державних ресурсів потрібно дотримуватись визнаних принципів регіональної політики країн ЄС (взаємодоповнюваність (солідарність фінансової участі з бюджетів усіх рівнів); партнерство; програмність; спостереження за ходом реалізації програм; регулярна оцінка ефективності реалізації програм).

Потрібно зазначити, що виконавцями організаційно-економічних заходів державної політики стимулювання розвитку та масштабування діяльності суб'єктів малого і середнього підприємництва в Україні на регіональному та місцевому рівні є головні управління економіки та інвестицій. На ці структури варто покласти функції моніторингу стану справ у аналізованій сфері, а також розробки, ініціювання та контролю реалізації необхідних заходів.

Відносно організаційної складової державної політики, спрямованої на зменшення трансакційних витрат суб'єктів малого і середнього підприємництва, то пріоритет тут може надаватися організаційній підтримці конкурентоспроможних підприємств реального сектора економіки, створенню та розвитку інноваційних організаційних підприємницьких форм. Для цього потрібно активізувати діяльність державних структур з вивчення попиту та потенціалу виробництва і реалізації товарів (послуг) малими і середніми підприємствами, обґрунтування перспективних напрямів підприємницької діяльності, розвитку інституцій їх популяризації серед суб'єктів підприємництва; розробці інвестиційних проектів та пошуку механізмів їх впровадження в межах області, у інших регіонах України та за кордоном. Необхідно створити умови для мінімізації трансакційних витрат та пріоритетного розвитку секторів, в яких прогноуються максимальні темпи зростання, видів економічної діяльності зі значною доданою вартістю, використанням сприятливого інституційного середовища, просування перспективних та високотехнологічних проектів.

Необхідним є й створення при місцевих органах державного управління (з використанням можливостей асоціативних підприємницьких організацій) структур з моніторингу та управління розвитком пріоритетних у регіоні видів економічної діяльності з виконанням завдань сприяння у формуванні мережі коопераційних та конкурентних відносин з іншими підприємствами на основі субпідрядних, контрактних, орендних відносин; забезпечення інформаційної маркетингової підтримки.

Додамо, що абсолютно недостатньою є організаційна складова діяльності представників регіональної та місцевої влади щодо зменшення надмірних трансакційних витрат недіючих і збиткових малих та середніх підприємств. Фахівці відповідних управлінь здебільшого не мають ніякої інформації не лише відносно конкретних суб'єктів господарювання, що тимчасово не здійснюють діяльності, а й про цілі сектори чи види економічної діяльності, перешкоди (в тому числі й адміністративні), ризики та загрози, що

характерні для них, частку та кількість недіючих підприємств тощо. Натомість для покращення цієї складової повноцінного підходу до управління трансакційними витратами суб'єктів малого і середнього підприємництва потрібно збільшити активність чиновників з аналізу ситуації та обґрунтування управлінських рішень з її покращення, передусім у сфері значного зменшення трансакційних витрат. Крім того, для збільшення кількості та часток діючих і прибуткових підприємств органам влади потрібно реалізовувати заходи, спрямовані на зниження енерго- та ресурсомісткості виробництва, популяризації продукції (послуг) малих і середніх підприємств на зовнішніх ринках, підвищення інвестиційної активності, покращення якості продукції (послуг) та ефективності управління у секторі МСП. Вказаному сприятиме й покращення підприємницьких та управлінських навиків населення, тестування якості ведення підприємницької діяльності, посилення поінформованості населення про перспективні види підприємницької діяльності та ринкові ніші, зміцнення економічної безпеки підприємницької діяльності.

Додамо, що важливими з огляду на необхідне зменшення трансакційних витрат суб'єктів малого і середнього підприємництва, особливо на субрегіональному рівні системної ієрархії управління, в малих містах та сільських поселеннях, є організаційно-економічні заходи органів влади, що передбачають утворення, розвиток та збільшення кількості таких інституцій, як муніципальний бізнес-інкубатор, інформаційно-консультаційний центр, міський (районний) фонд підтримки підприємництва.

З іншого боку, ведемо мову про середовище бізнесу, яке суттєво ускладнилося в сучасному середовищі повномасштабної війни, що має місце в Україні. Війна призвела до критично вагомих викликів вітчизняному підприємництву, причому з відповідною специфікою за видами економічної діяльності (табл. 2).

Виходячи з вказаного, можна вести мову про те, що державі передусім необхідно підтримати виробників продуктів та ліків, аптеки, аграріїв (особливо в період сівби), а також легку промисловість. Ці види економічної діяльності зазнали найбільших негативних наслідків в умовах війни. Відтак, допомога потрібна їм безпосередньо вже.

Держава закликає бізнес у відносно спокійних регіонах відновлювати роботу, для чого Кабінет Міністрів України знизив загальний рівень податкового навантаження та дозволив платити 2 % з обороту замість 20 % ПДВ. Для фізичних осіб – підприємців першої та другої груп сплата ЄСВ стала добровільною.

При тому найбільш актуальною формою підтримки великого бізнесу є анонсовані податкові пільги, якими планує скористатися біля половини крупних товаровиробників. Також на сьогодні великий бізнес потребує скасування переліку критичного імпорту як суттєвої перепони для ведення розрахунків з постачальниками та покупцями, сприяння поживаленню імпорту та експорту, логістичної підтримки й спрощення митних процедур (вимог до повноти переліку додаткових документів). Для експортних підприємств надзвичайно важливим є відновлення відшкодування ПДВ з експорту.

Таблиця 2

Ключові виклики підприємницького сектора національної економіки України в умовах повномасштабної війни

Види економічної діяльності	Виклики
Сільське господарство та аграрний бізнес	Обстріли та замінування сільськогосподарських угідь, руйнування виробничої інфраструктури; дефіцит робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів; зупинка імпорту пального з РФ та Білорусі; мобілізація працівників фермерських господарств; брак обігових коштів для закупівлі насіння, добрив, засобів захисту рослин; зростання цін на сировину й ПММ
ІТ-сектор	Переїзд частини персоналу у інші регіони України та за кордон; деградація цифрової інфраструктури, посилення обмежень доступу до мережі Інтернет через можливі пошкодження телекомунікаційної мережі або електроживлення; мобілізація фахівців, більшість з яких – чоловіки
Енергетика	Руйнування енергетичних об'єктів та енергетичної системи і інфраструктури країни; різке скорочення виробничих потужностей
Металургія	Втрата можливості відвантажувати готову продукцію через заблоковані порти і морські шляхи; консервація виробництва та технологічних потужностей; масовані обстріли підприємств
Логістика	Призупинення роботи багатьох станцій і терміналів через постійні обстріли; масові переміщення співробітників та клієнтів; зміни споживчих пріоритетів та критичне зниження попиту на товари, які доставлялися; руйнування магістральних шляхів та необхідність інвестицій у побудову нових транспортно-логістичних маршрутів
Страхова система	Призупинення морського страхування, зростання проблематичності страхування вантажів, призупинення авіастрахування, зниження обсягів страхування, пов'язаного з туризмом та автострахування; страховики тримають резерви в депозитах та державних облігаціях, тож компанії не можуть швидко конвертувати їх у кошти на тлі того, що страхові випадки трапляються частіше, ніж раніше; при збереженні такої ситуації компаніям доведеться звільняти працівників або відправляти їх у довгострокові відпустки; оскільки нові договори не укладаються, то будуть потрібні лише бухгалтери і працівники, які врегульовують страхові випадки.

Уряд також має працювати у керунку відновлення здійснення розрахунків вітчизняного бізнесу з іноземними контрагентами для поповнення власних обігових коштів та забезпечення виробництв сировиною.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Вітчизняне підприємництво все ще не набуло свого розквіту. Притому цей висновок актуальний що для періоду 2011-2012 років – найбільш успішних в плані економічного поживлення, інвестицій та темпів приросту ВВП, 2013 року – передвоєнного часу, для початку 2022 року, а також і на тепер. Головна причина цього – не надто досконала державна політика в цій сфері. Відтак, доречно вести мову про подальше вдосконалення методико-прикладних засад державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні. Її інструментами мають слугувати ті, що спрямовуються на покращення доступності малих і середніх суб'єктів підприємництва до ринків, захист і доступність прав діяльності, залучення господарських ресурсів, розвиток ринкової та бізнес-інфраструктури, захист інформації, залучення управлінських технологій, впровадження інвестицій та інновацій.

Позаяк, повномасштабна війна обумовила нові виклики, ризики й загрози для українського бізнесу. Відповідно, держава у своїй політиці стимулювання розвитку підприємства повинна враховувати такі аспекти, як страхування, збереження матеріально-технічної та техніко-технологічної бази підприємств, допомога в залученні дешевих довгострокових кредитів у відбудову, збереження та модернізацію виробничих потужностей, покращення системи забезпеченості підприємств обіговим капіталом, збереження людського та зокрема трудового і інтелектуально-кадрового капіталу вітчизняних суб'єктів підприємництва.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні.

Література

1. Варналій З. С. Особливості підтримки конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 1–2. С. 50–59.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р.Л. Проблеми розвитку малого підприємництва та їх вплив на міграційну активність населення гірських районів Карпатського регіону України. *Регіональна економіка*. 2019. № 3(93). С. 49–59.
3. Бойко В. В., Крупа В. Р. Механізми та інструменти управління розвитком суб'єктів малого підприємництва АПК. *Агросвіт*. 2019. № 20. С. 3–10.
4. Лупак Р. Л. Розвиток підприємництва в умовах імпортонасичення внутрішнього ринку України. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 22. С. 136–142
5. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Kuniytska-Iliash M. V. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2(14). P. 8–15.
6. Васильців Т. Г., Мандрик О. Я. Пріоритети і засоби забезпечення економічної безпеки малого і середнього підприємництва. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Т. 19. Вип. 12. С. 128–133.
7. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.
8. Панасенко Д. Системний підхід до показників конкурентоспроможності. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2008. № 3. С. 19–24.
9. Родіонов П. Ю. Особливості розробки стратегії підприємства в умовах інформаційної економіки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. Вип. 1 (42). С. 64–68.
10. Фролова Т. О. Корпоративні стратегії глобального інвестиційного бізнесу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1130>.

References

1. Varnaliy, Z. S. (2016). Features of supporting the competitiveness of small and medium enterprises. *National security and defense*, no. 1–2, pp. 50–59.
2. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L. (2019). Problems of small business development and their impact on the migration activity of the population of mountainous regions of the Carpathian region of Ukraine. *Regional economy*, no. 3(93), pp. 49–59.
3. Boyko, V. V., Krupa, V. R. (2019). Mechanisms and tools for managing the development of small businesses in agriculture. *Agrosvit*, no. 20, pp. 3–10
4. Lupak, R. L. (2018). Development of entrepreneurship in terms of import saturation of the domestic market of Ukraine. *Entrepreneurship and trade*, vol. 22, pp. 136–142.
5. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Kuniytska-Iliash, M. V. (2018). Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprises. *Scientific Bulletin of Polissya*, no. 2(14), P. 2. pp. 8–15.
6. Vasylytsiv, T. G., Mandryk, O. Ya. (2009). Priorities and means of ensuring economic security of small and medium enterprises. *Scientific Bulletin of the National Forestry University of Ukraine*, vol. 19, es. 12, pp. 128–133.
7. Yankoviy, O.H. (2013). Competitiveness: assessment of the level and areas of improvement. Atlant. Odessa. Ukraine.
8. Panasenko, D. (2008). Systematic approach to competitiveness indicators. *Formation of market relations in Ukraine*. Vol. 3. pp. 19–24.
9. Rodionov, P. Yu. (2015). Features of the development strategy of the enterprise in terms of the information economy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. Vol. 1 (42). pp. 64–68.
10. Frolova, T. O. (2009). Corporate strategy global investment business. *Effective economy*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1130&p=1>